

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
кафедра спеціального фортепіано
кафедра інтерпретології та аналізу музики

МУЗИЧНА ДИНАСТІЯ ШУКАЙЛО ЯК ВИДАТНІ ПРЕДСТАВНИКИ
ФОРТЕПІАННОГО ТА КОМПОЗИТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА
СЛОБОЖАНЩИНИ

Магістерська робота
Горобчук Катерини Олександрівни

Науковий керівник:
Кандидат мистецтвознавства, доцент Михайлова Ольга Валеріївна

Текст містить результати власних досліджень.

Використання власних ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Горобчук К. О.

Харків – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1 ПЕРЕДУМОВИ «РОДИННОСТІ» У МУЗИЧНІЙ ДИНАСТІЇ.....	7
1.1. Умови розвитку та професійного становлення В. Шукайло	7
1.2. Паралелі що перетнулися: творчий шлях Л. Шукайло.....	14
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I.....	18
РОЗДІЛ 2 ПОДОРОЖ ТВОРЧИМ ДОРОБКОМ ВИДАТНИХ МАЙСТРИНЬ.....	20
2.1 Наукова спадщина та виконавська діяльність В. Шукайло.....	20
2.2 Жанрова панорама композиторського надбання Л. Шукайло.....	22
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ II.....	27
РОЗДІЛ 3 МИСТЕЦТВО СЕСТЕР ШУКАЙЛО ПІД ВИКОНАВСЬКИМ РАКУРСОМ: ВІД ТВОРЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ДО СЦЕНИ.....	29
3.1 Аналіз стилістичних рис та індивідуальної атрибутики В. Шукайло.....	29
3.2 Порівняльний аналіз виконання фортепіанних творів Л. Шукайло майстрами-піаністами.....	34
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ III.....	42
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	46
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Актуальність теми. Валентина Федорівна Шукайло – один з найдосвідченіших та найавторитетніших професорів кафедри спеціального фортепіано Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського, у творчості якої акумулювалися традиції й атрибутика харківської, лейпцизької, петербурзької та московської піаністичних шкіл. Людмила Федорівна Шукайло – український композитор, піаністка, педагог, заслужений діяч мистецтв України, яка має в своєму творчому доробку значну кількість творів, написаних як для сольного фортепіано, так і в ансамблі з різними музичними інструментами.

Усвідомлення та вивчення потужної сили родинного зв'язку Валентини Федорівни та Людмили Федорівни Шукайло дає можливість охопити багатогранність творчої спадщини Харківської піаністичної та композиторських шкіл.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю поєднати дві різні долі і різні шляхи творчості, в єдине родинне древо Шукайло. Аналіз науково-методичних праць, сольних та камерних концертів, ознайомлення з рецензіями на концерти видатних піаністок допоможуть розкрити послідовникам всі грані творчої особистості наставника, розглянути особливості педагогіки та простежити зв'язки харківської фортепіанної школи із західно- та східноєвропейськими тенденціями розвитку академічного інструментального мистецтва.

Мета дослідження – об'єднати фортепіанно-виконавські, композиторські, науково-методичні та педагогічні надбання корифеїв харківської школи, уособлені у спадщині сестер Шукайло;

завдання:

- з'ясувати впливи різних фортепіанних шкіл на формування творчих особистостей сестер В. Ф. Шукайло та Л. Ф. Шукайло;

- визначити атрибутику індивідуального виконавського стилю Л. Ф. Шукайло;

- проаналізувати репертуарні тенденції у виконавстві В.Ф. Шукайло різних періодів її концертної діяльності;

- здійснити аналіз науково-методичних праць В.Ф. Шукайло;

- виявити специфіку педагогіки В.Ф. Шукайло та її значення;

- розкрити та систематизувати основні етапи формування педагогічних принципів і майстерності В.Ф. Шукайло спрямованих на розвиток і ствердження харківської піаністичної школи;

- охарактеризувати композиторський стиль Л. Ф. Шукайло;

- сформулювати значення творчої діяльності сестер Шукайло в контексті динаміки фортепіанного мистецтва України.

Об'єктом дослідження є композиторська школа Харкова другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століть.

Предметом – композиторська діяльність Л. Ф. Шукайло в тісному родинному зв'язку з піаністкою В.Ф Шукайло.

Матеріал дослідження:

- архівні документи життя та творчої діяльності родини Шукайло;

- науково-методичні праці В.Ф. Шукайло;

- статті та рецензії, присвячені концертній діяльності сестер Шукайло;

- аудіозаписи та відео матеріали концертів В.Ф. Шукайло, Л.Ф.Шукайло та їх учнів.

Методи дослідження. Задля розкриття поставлених цілей було задіяно наступні методи дослідження:

- *культурно-історичний метод*, за допомогою якого можна визначити шляхи формування західно- та східноєвропейських фортепіанних шкіл;

- *історико-стильовий та національно-стильовий методи*, що дозволяють позначити ті принципи музичного мислення, які є основою української та конкретно – харківської піаністичних шкіл;

- *біографічний метод*, який сприяє виявленню етапів становлення композиторського стилю Л.Ф. Шукайло та формування піаністичної майстерності В.Ф. Шукайло ;

– *методи жанрового та структурно-функціонального аналізу* музичних творів, що написані композитором і відтворені в різних інтерпретаціях;

– *метод порівняльного аналізу*, спрямованого на зіставлення виконавських та педагогічних принципів В.Ф. Шукайло з мистецтвом її колег-сучасників, задля надання характеристики особливостей виконавських інтерпретацій піаністки та аналіз жанрових творів Л. Ф. Шукайло з композиторами-сучасниками.

– *виконавський* – висвітлення особливостей музичних інтерпретацій композиторського тексту.

Теоретичною базою роботи є наукові концепції, викладені в напрямках:

— *історія фортепіанного мистецтва Харківщини* (Т. Веркіна [7], Н. Зимогляд [14], Г. Ганзбург [15], О. Кононова [20], О. Пінчук [31], А. Рум'янцева [32], Н. Смоляга [33], Т. Веркіна, Г. Абаджян, Г. Ботунова [40];

— *з історії кафедри спеціального фортепіано ХНУМ імені І. П. Котляревського* (Н. Інютчкіна [16], О. Кононова [20], О. Пінчук [31], Т. Веркіна [7], Л. Шаповалова [42]);

— *аналіз творчого доробку Л.Шукайло - наукові статті* (В. Бублик [4], Н. Дніпровська [10], Л. Колуканова та А. Мельник [18], О. Кочура [21], А. Курган [23], Е. Левандовська [25], А. Мельник [27], А. Телюх [36]), *дипломні роботи* (Г. Барсегян [1], А. Курган [23]), *дисертаційні дослідження* (О. Бондаренко [3], І. Седюк [33]) *публіцистичні статті* ([30], [35], [43]).

— *виконавське мистецтво та інтерпретологія* (І. Горюхіна [9], О. Коменда [19], В. Москаленко [28], К. Тимофєєва [37], [38]).

Новизна результатів дослідження виявляється у репрезентації першого досвіду порівняльного аналізу виконання фортепіанних творів Л. Шукайло майстрами-піаністами, що може допомогти виконавцям краще зрозуміти проблематику та особливості виконання творів композиторки.

Практичне значення отриманих результатів. Результати даної роботи можуть бути використані у подальших дослідженнях піаністичної школи Харкова, у курсах історії української музики щодо аналізу музичних творів, виконавства і виконавських стилів.

Структура. Представлена магістерська робота складається з вступу, трьох розділів з підрозділами та висновками до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг магістерської роботи 53 сторінки, з них обсяг основного тексту 44 сторінок. Список використаних джерел складається з 55 найменувань. 2 сторінки додатків.

РОЗДІЛ І

ПЕРЕДУМОВИ «РОДИННОСТІ» У МУЗИЧНІЙ ДИНАСТІЇ

1.1. Умови розвитку та професійного становлення В. Шукайло.

Валентина Федорівна Шукайло народилась 23 січня 1940 року в м. Ленінград в інтелігентній сім'ї. Батько – інженер-турбініст, а мати – артистка хору Маріїнського театру опери і балету. На любов до музики та формування музичних смаків ще з дитинства на майбутню майстриню впливала мама, наспівуючи вдома вокальні твори.

Коли юній дівчині Валентині виповнилось 6 років, вона вступила до музичної школи ім. М. В. Лисенка до класу викладача Аделі Самійлівни Резницької, яка виховувала своїх учнів на високохудожньому музичному матеріалі. Саме перший викладач Валентини привив їй любов до ніжної та душевної музики.

У 1950 році десятирічна Валентина вступила до 4 класу Харківської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату (ХССМШІ) по класу фортепіано Чарни Ізраїлівни Грозовської. Щоб охоплювати більш складні та масштабні твори, плідна робота над піаністичною технікою Валентини Федорівни розпочалась з уроків у Чарни Ізраїлівни над етюдами К. Черні. На них розвивалась, перш за все, сила, рівність та незалежність пальців. Тож, на кожному уроці Валентина повинна була здавати по одному етюд композитора і долати всі складнощі. Вся збірка етюдів «Школа біглості» тв. 299, і не тільки, була повністю вивченою та зіграною. Навіть й до сьогодні Шукайло пам'ятає більшість з них напам'ять. Згодом, через декілька років, у зв'язку зі станом здоров'я попереднього викладача учениця починає займатись у класі професора А. Л. Лунце.

У роки навчання юна учениця Валентина має чудову можливість бути присутньою на концерті Всеволода Володимировича Топіліна, а згодом і побувати на його майстер-класі. Після чого, вражений здібностями Валентини Шукайло, В. Топілін за власної ініціативи неодноразово приходив

на її уроки з фаху та корегував моменти, пов'язані з виконавською майстерністю. Приведемо спогади юної піаністки: «Вперше я чула гру В. Топіліна у 1956 році, після війни. Невеличкий концертний зал, який ділили між собою одночасно учні музичної школи-десятирічки та музичного училища, не міг вмістити всіх бажаючих слухачів. Він грав дуже тонко та душевно. Нескінченні аплодисменти довго не вщухали. Я ще досить довго ділилася з друзями емоціями від концерту, не підозрюючи про перипетії, які випали на долю цього музиканта» [45].

Уже з відомого нам про часи навчання ми можемо зробити висновок, що Валентина Федорівна навчалася та спілкувалася з доволі відомими та шанованими людьми, творчі досягнення яких вражають і сьогодні. Ще одним прикладом є подорож у 1956 році до міста Лева разом з видатним піаністом Володимиром Крайневим, де вони брали участь у всеукраїнському конкурсі учнів спеціалізованих музичних шкіл в якості представників м. Харків.

Після закінчення школи Валентина Федорівна вступила до Харківського інституту мистецтв, де продовжила навчатися на кафедрі фортепіано у професора Абрама Лунце. Паралельно з А. Лунце зі студенткою займалась Вікторія Лозова, яка на той час була його асистентом-стажистом. Вона приділяла ретельну увагу навчанню Валентини протягом п'яти років, передаючи багато знань та прийомів викладання. «Сильними сторонами Лозової-педагога були здатність бачити у своєму учневі індивідуальність і «вирощувати» з неї особистість (незважаючи на природу), домагатися виконання твору за законами музичної драматургії. Ну і, звичайно ж, володіння звуком, якість інтонування за роялем. Рука майстра впізнавалася вже по першому дотику до інструменту, за красою та вишуканістю кантилени», – характеризує піаністку В. Лозову Людмила Шаповалова [42].

Вже під час навчання на четвертому курсі юну студентку Валентину Шукайло запросили працювати концертмейстером в оперну студію, де її професійним зростанням опікувалася консультант Лідія Фінкельштейн – учениця Костянтина Миколайовича Ігумнова. Враховуючи

володіння широким вокальним репертуаром, який вона вільно виконувала на пам'ять, та несамовиті піаністичні здібності, її цінували та поважали на кафедрі. «Найголовніше в житті музиканта – слуховий досвід, і чим ширше пізнавальний діапазон, тим яскравіший артист. Усе потрібно переосмислювати та реалізовувати на сцені», – каже майстер у своєму інтерв'ю [2]. Тож, з самого початку і впродовж плідних років роботи Валентина Федорівна Шукайло набиралась досвіду викладання і постійно поповнювала репертуарний багаж, в який не втомлювалась додавати яскраві діаманти. Кожна нова програма щоразу демонструвала художній смак виконавиці, різнобарвність її піанізму та плідність творчих пошуків.

У 1963 році вона закінчила інститут з відзнакою та працювала в нинішньому університеті до минулого 2022 року. Більше ніж шістьдесят років Валентина Шукайло була щиро відданою своїй справі та харківському університету мистецтв. Її діяльність – це рідкісний приклад єднання різних начал: педагогічного, виконавського і науково-методичного. Своєю пристрастю до музики вона з граничною любов'ю в серці передавала студентам.

Її власний шлях удосконалення та розвитку просліджується у низці пройдених нею заходів підвищення педагогічної кваліфікації. У 1973 році вона пройшла стажування в Одеській державній консерваторії, у 1976 році – у Львівській державній консерваторії, а у 1982 році – у Державному музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних. У 1986 році вона здійснила чергове підвищення професійного рівня під керівництвом професора, народного артиста Л. Власенко. Підкуповують його слова, згадані Валентиною Федорівною у приватному інтерв'ю: «Гра Валентини Шукайло приваблює щирістю романтичного висловлювання, яскравістю, масштабністю виконавського мислення, стилістичною чіткістю». А М. Овчинніков в характеристиці описує перебування В. Шукайло на факультеті підвищення кваліфікації таким чином: «Виконані твори В. Ф. Шукайло продемонструвала з поглибленим прочитанням авторського

тексту, тонким прослуховуванням музичної тканини, володіння багатую палітрою фортепіанних фарб, яскравий і масштабний піанізм» (додаток 1).

Постійне підвищення кваліфікаційного рівня дає значні результати. Так у 1974 році Шукайло отримує звання старшого викладача. У 1988 році стає доцентом Харківського державного інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського. А у 2001 році Валентина Шукайло отримує звання професора кафедри спеціального фортепіано. До 2022 року видатний викладач займає посаду завідуючого кафедрою Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського.

Впродовж усіх років викладання піаністка постійно виконувала ряд концертів як сольо так і в ансамблях з вокалістами, інструменталістами та в дуеті зі своїми студентами. Професор постійно виступала у великій кількості міжнародних фестивалів, серед яких «Харківські асамблеї», «П. Луценко і сучасність» тощо та концертних заходах спілки композиторів України. Її виступи також проходили у Будинку актора, де вона 10 років була членом театрального товариства «Рампа», на телебаченні та радіо, де були зроблені фондові записи. Майже вся її виконавська робота відображена в пресі. В. Ф. Шукайло також неодноразово приймала участь у роботі журі конкурсів, у тому числі Всеукраїнського конкурсу піаністів ім. Ф. Шопена, ім. Прокоф'єва та багатьох інших.

За виконавську, наукову і громадську діяльність професорка нагороджувалась Почесними грамотами, одержувала подяки Харківського, Кіровоградського, Кременчуцького управлінь культури. Також професор була нагороджена медаллю «Ветеран праці» 1997 року. В. Шукайло – член Національної Всеукраїнської музичної спілки з 1998 року, Голова асоціації педагогів-піаністів Харківського відділення НВМС, член Асоціації піаністів-педагогів України. У 2021 році їй було присвоєно звання «Почесний професор Харківського національного університету мистецтв імені І.П. Котляревського».

Багато років Валентина Шукайло читала курс методики на фортепіанному факультеті, виступала з доповідями на наукових конференціях, і викладала програму з методики на курсах підвищення кваліфікації педагогів ДМШ і студій м. Харкова і області.

За плечима Валентини Федорівни роки досвіду та творчих надбань, які вона з любов'ю та індивідуальним підходом самозабутньо передає своїм студентам. На минулий 2022 рік кількість випускників професора налічує понад 115 піаністів, більшість з яких є лауреатами та дипломантами міжнародних та національних конкурсів і фестивалів: Т. Красюк, І. Котляр, О. Неклюдов, О. Федорова, Н. Федоренко, В. Сушанова, Н.Баженова, А. Кізіль, А. Чепець, А. Бригадін, Г. Балдіна, В. Соляніков, Т. Шавдій, В. Бублик. Серед усіх студентів-піаністів виділяється також Н. Летюк, що отримала III премію на Міжнародному конкурсі органістів Валерія Кікти. Валентина Шукайло дуже пишається перемогами та високими результатами своїх послідовників. Усі їх творчі здобутки вона систематизує і доповнює, тому з гордістю може поділитися інформацією про перемоги та шалений досвід піаністів, здобуті внаслідок сумлінної і систематичної праці. Цей список можна продовжити безкінечною кількістю різноманітних фестивалів, конкурсів та інших заходів, де приймали участь учні професора, а саме: Міжнародний фестиваль-конкурс ім. Мравинського «Юні дарування», Міжнародний конкурс ім. М. Юдіної, національний конкурс ім. Ф. Шопена, конкурс присвячений пам'яті Г. Нейгауза, міжнародний конкурс «Бартоломіо Христовора» та ін.

Прізвища Валентини Шукайло і студентів її класу гучно лунали на теренах батьківщини та за кордоном, а саме в Австрії, Італії, Чехії, Фінляндії, Швеції, Америці та багатьох інших країнах. Саме випускники Шукайло сьогодні передають безцінні знання по всьому світі, навіть у найвіддаленіших його куточках. У приватному інтерв'ю з автором роботи сама професорка каже: «Якщо мені буде потрібно згадати прізвище студента,

його досягнення і навіть програму з якою він випускався, я з легкістю можу відкрити свої документи і відшукати потрібну мені інформацію».

До учбового процесу свого піаністичного класу Шукайло завжди ставиться дуже вимогливо. Кожен урок – наче маленьке але дуже важливе відкриття. Враховуючи індивідуальність та здібності кожного студента, вибір репертуару майже завжди є вільним, а нотки новизни завжди дозволяються і навіть заохочуються. Тому в кожному концерті більша половина творів – це нові музичні сторінки для постійного слухача. Головне – не тільки показати піаністичні здібності, але й доторкнутись до душі кожного. Як каже сама виконавиця: «Кожен концерт – це свято твоєї душі і невідомо скільки саме разів ти ще вийдеш на сцену, тому до кожного з виступів треба ставитись як до найголовнішого в житті». Дослідники діяльності педагога зазначають: «Те що кожен учасник концерту поставав як яскрава особистість – безпосередня “заслуга” педагога. Очевидно, що саме точний “діагноз” і вміння відкрити перед студентами таємниці піаністичної майстерності дозволяють їм створювати на сцені незабутні та гострохарактерні музичні образи» [2].

Як талановитий і розумний вчитель, Валентина Шукайло зберігає у своїй системі навчання найкращі риси різних піаністичних шкіл та педагогіки в цілому: різнобічний розвиток учня, виховання у нього орієнтації в гармонії та навичок поліфонічної гри, оволодіння різними жанрами і формами. Основною ідеєю її занять є переконання: «Неможна навчатись тільки безпосередньо за інструментом в своєму класі: чим ширше пізнавальний діапазон, тим яскравіше артист. <...> Навчаєшся ти перш за все в концертній залі, все рухається вперед, і ти повинен брати участь у цьому процесі, слухати та розсовувати кордони власного сприйняття. Розширення слухового досвіду має тривати постійно, все життя», – каже Валентина Федорівна [2]. Прививаючи студентам любов до сцени та музики, вона намагається заразити тими емоціями, які не можна передати на словах, навчити піаніста керувати залом.

Майже кожен учень професорки мав честь хоч раз зіграти з видатною піаністкою в ансамблі. Зі всіма своїми студентами вона грала перекладені концерти для фортепіано з оркестром на випускних іспитах, виконуючи партію оркестру. Тому враховуючи кількість випускників, можна впевнено стверджувати, що Валентина Шукайло більше ніж 100 разів виходила на сцену тільки лише з випускниками, але сумарну кількість усіх концертів у різнобарвних тандемах неможливо й порахувати.

Багатий концертний багаж музичного класу Шукайло дає можливість окреслити риси її стилю та вимог до студентів:

- прагнення маловідомого та незвичного репертуару;
- любов до ансамблевої гри;
- стремління передати ознаки епохи, в яку написаний твір;
- вміння керувати залом;
- майстерність за допомоги колористичних можливостей інструмента оживити музичний образ;
- вміння блискуче втілити засоби виразності;
- трепетне відношення до роялю, як до тонкого і повного нюансів інструменту.

Харківський національний університет мистецтв багатий на концерти фортепіанної музики, особливо за участі класу Валентини Федорівни. Харківська аудиторія неодноразово мала можливість бути присутньою при перших виконаннях таких творів, як Концерт для 2-х фортепіано з оркестром Фелікса Мендельсона у виконанні студентів Вікторії Сушанової і Валерії Бублик та Концерт для фортепіано з оркестром Отто Малінга, в інтерпретації Наталії Каширцевої і Валентини Шукайло.

Величезним надбанням педагога є те, що на сольних концертах професорки або ж її студентів публіка отримує неоціненний привілей почути давно забуті твори. Завдяки їй у Харкові вперше звучали твори для фортепіанного ансамблю з двох, трьох та навіть чотирьох виконавців. Окрім програм з творів старих майстрів, піаністка нерідко є блискучим

інтерпретатором доробку сучасних українських композиторів, зокрема творів своєї відомої сестри – Людмили Шукайло.

1.2. Паралелі що перетнулися: творчий шлях Людмили Шукайло

Людмила Федорівна Шукайло народилась 26 грудня 1942 року у місті Верхня Салда. У 1961 році Людмила закінчила Харківську середню спеціалізовану музичну школу-інтернат, де згодом у 1965 році почала педагогічну діяльність, викладаючи композицію і музично-теоретичні дисципліни. Талановита студентка навчалась у видатних педагогів, корифеїв харківської піаністичної школи, до того ж одразу на трьох спеціальностях: у класі фортепіано Р. С. Горовиць, композиції у Л. М. Булгакова та на теоретичному відділі у І. Н. Дубініна. Після школи Шукайло вступила до Харківського інституту мистецтв, який закінчила у творчих лабораторіях професора А. Лунца (фортепіано) та заслуженого діяча мистецтв України В. Нахабіна (композиція).

Несамовиті талант та обдарованість Людмили Шукайло проявились однаково яскраво і в композиторській практиці, і на педагогічній ниві. Серед її випускників більше ніж 20 лауреатів різноманітних композиторських конкурсів. Численні вихованці стали широко відомими музикантами. Серед них: Данііл Крамер, Леонід Десятников, Ольга Вікторова, Олександр Щетинський, Антон Лубченко, Павло Яровинський, Олександр Гугель.

Ще в часи навчання творча натура Людмили Федорівни жадала подарувати цьому світові всю велич та красу фортепіанної музики, тому почала займатись написанням музичних творів, і аж до 2010 року активно займалась композиторською діяльністю.

Слід відмітити музичні видавництва, котрі в свою чергу друкували та популяризували творчість Людмили Федорівни:

- видавництво «Музична Україна» (засноване у 1966 р., м. Київ) – надруковано сюїту для фортепіано «Цирк»;

- видавництво «Фактор» (засноване у 1995 р., м. Харків) – видано збірник «П'єси та ансамблі для фортепіано»;

- видавництво «Мелосвіт» (засноване у 2000 р., м. Київ) – надруковано декілька збірників: альбом фортепіанної музики, дитячий альбом для скрипки та фортепіано, п'єси та ансамблі для фортепіано, концертні п'єси, «Диптих» для двох фортепіано, твори для кларнета та фортепіано, Концерт для фортепіано та камерного оркестру (юнацький) та 10 п'єс для скрипки Л. Шукайло, також додані окремі твори в збірники присвячені навчанню для учнів музичних шкіл;

- компанія «Менеджмент-XXI» (засноване у 2001 р., м. Київ) – увібрала дитячі композиції майстрині, які періодично можна зустріти в популярному нотному журналі «Музична школа».

Виконавська майстерність Л. Шукайло як піаністки дозволяє їй знаходити баланс між фортепіанними прийомами гри і образними значеннями музичних тем і їх розвитку. Її композиторський стиль відрізняє специфічний синтез традиційних і новаторських рис, в багато чому характерних для української музики, органічне поєднання національного колориту і сучасних технік письма [12].

Записи творів композитора увійшли до Фонду Національного Радіо України. Висока виконавська обдарованість, вільне володіння інструментом надало їй можливість користуватися найскладнішими технічними прийомами фортепіанної гри і створювати блискучі віртуозні п'єси. Постійно спілкуючись з дітьми, композиторка створює багато різноманітної, зокрема, інструментальної музики для юних виконавців. Твори Л. Шукайло наділені яскравими національними ознаками у спорідненні з сучасною композиторською технікою. Тож, цілком закономірним виглядає той факт, що її твори для фортепіано були в числі обов'язкових для учасників Міжнародного конкурсу юних піаністів В. Крайнева.

Творчість харків'янки привертала увагу і виконавців, і мистецтвознавців. Людмила Федорівна Шукайло вписана золотими літерами

до плеяди визначних харківських композиторів сучасності, поруч з такими майстрами як: В. С. Бібік, В. М. Золотухін, В. С. Мужчиль, В. М. Птушкін, творчість яких датовано 60-ми – 70-ми роками ХХ століття.

У 1973 році Л. Ф. Шукайло вступає до лав спілки композиторів України. Її винятковий творчий шлях викликає неабияку повагу, адже майстриня має в своєму арсеналі медаль «За трудову доблесть» (1986 р.), звання заслуженого діяча мистецтв України (1999 р.), лауреата місцевого рейтингу «Харків'янин року» (2001 р.), муніципальної премії ім. С. Богатирьова (2005 р.), премії ім. В. Косенка (2010).

Вона стала майстром своєї справи і як викладач гармонії, і як блискуча піаністка, і як високопрофесійний композитор. А найвищою нагородою творчості майстрині стали любов і повага колег, учнів та захоплення шанувальників, які завжди з цікавістю чекали нових зустрічей з її музикою. Періодично твори композиторки виконуються саме в Харкові: у стінах ХНУМ ім. І. П. Котляревського, Харківської обласної філармонії, музичної десятирічки (ХССМШ) та ДМШ. Творчість Людмили Федорівни охопила не лише Україну, а й майже всі частинки світу: Іспанію, Німеччину, Францію, Польщу, США та інші, де й по сьогоднішній день її твори звучать на різних концертах та міжнародних фестивалях.

Дослідниця національного культурного простору О. Коменда зазначає: «*Головний* вид діяльності музиканта-творця – композитор, статус якого є найвищим, адже він найбільше відповідає усім вимогам, що пред'являються до музиканта-творця як того, хто створює щось нове, чого раніше не існувало. <...> *Другий* вид діяльності музиканта-творця – виконавство.<...> *Третій* вид діяльності – музикознавчий. Цей пропонуванний нами термін покликаний узагальнити не лише власне дослідницьку діяльність в сфері музики, яка як самостійна наукова дисципліна формується значно пізніше, фактично вже в ХХ столітті, але і музично-критичну працю, і публіцистику в найширшому її тлумаченні, як літературу про музику, спрямовану на широку читацьку аудиторію, і редакторську діяльність в музичних газетах і

журналах. <...> *Четвертий* вид діяльності – музично-громадська діяльність. Цей вид діяльності пов’язаний із пропагуванням національного мистецтва у найрізноманітніших формах – організації концертів, створення товариств, виступів з лекціями, випусків популярної музичної літератури та іншим. <...> *П’ятий* вид діяльності – музична педагогіка – також об’єднує в собі явища різного характеру – від приватних занять, нерідко вимушених, для заробітку, до викладання в музичних школах, училищах, консерваторіях, що пов’язано із розбудовою професійної музичної освіти. Вона включає також написання навчально-методичних праць, підручників, посібників, поєднання педагогічної діяльності з адміністративною у керівників навчальними закладами» [19].

Враховуючи вищеназвані види діяльності, які властиві універсальній творчій особистості, хочеться зазначити – що майже всі вони притаманні обом майстриням Валентині Федорівні Шукайло та Людмилі Федорівні Шукайло. «Універсальна творча особистість – це творча особистість, для якої характерне поєднання не менше трьох видів діяльності», що цілком охарактеризовує музичну обдарованість та працю Валентини Шукайло, а саме: виконавський аспект, музикознавчий, музичну педагогіку та музично-громадську діяльність [19].

Людмила Шукайло влучно поєднала в собі головні види музичної діяльності – композиторську, виконавську, музикознавчу, музично-громадську та музично-педагогічну. Тому саме вона увібрала усі пласти мистецької освіти і є чудовим прикладом універсальної творчої особистості.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I

Людмила та Валентина Шукайло визнані широким загалом найвидатнішими представниками композиторської та піаністичної школи сучасності м. Харкова другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ століть. Їх творчий тандем знайшов не лише в рідній країні, а й поза неї. Людмила Шукайло виступала з авторськими концертами у Харкові, Києві, Москві, Узбекистані, Киргизії, Молдові, Марцалі (Угорщина). А її твори й сьогодні звучать на різних концертах та міжнародних фестивалях, у найвіддаленіших куточках світу: Іспанії, Німеччині, Франції, Польщі, США та ін.

Роки сумлінної праці Валентини Федорівни над піаністичним доробком призвели до того, що її виконавські та педагогічні надбання можна відслідкувати на різних континентах, а її багаточисленні студенти діляться цією спадщиною, передаючи знання із покоління в покоління.

Серед характерних рис педагога та традиційних вимог до учнів можна назвати: прагнення маловідомого та незвичного репертуару, любов до ансамблевої гри, стремління передати ознаки епохи, в яку написаний твір, вміння керувати залом, майстерність за допомогою колористичних можливостей інструмента оживити музичний образ, трепетне відношення до роялю, як до тонкого і повного нюансів інструменту.

Як педагог Л. Ф. Шукайло додала вагомий внесок у розвиток музичної культури Харківщини. Серед її учнів такі відомі композитори та діячі музичного мистецтва як Леонід Десятников, Олександр Щетинський, Даніїл Крамер, Олександр Гугель, Ольга Вікторова, Антон Лубченко та інші.

Біографія сестер Валентини Федорівни та Людмили Федорівни Шукайло розпочалась в сімейному середовищі, яке сприяло різнобічному розвитку вродженого таланту. З малих років Людмила та Валентина відрізнялись творчою обдарованістю адже любові до музики та формуванню музичних

смаків у дівчат з дитинства природним чином сприяла мати, наспівуючи вдома вокальні твори.

Сестри Шукайло навчалися у відомих педагогів, корифеїв харківської фортепіанної школи. Обидві закінчили Харківську середню спеціалізовану музичну школу-інтернат:

•**В. Ф. Шукайло** – по класу фортепіано Ч. І. Грозовської та А. Л. Лунце (також приймала учать у великій кількості майстер-класів В. В. Топіліна);

•**Л. Ф. Шукайло** – відразу по трьох спеціальностях: по класу фортепіано у Р. С. Горовиць, по класу теорії музики у І. Н. Дубініна, а композицію вивчала за керівництва Л. Н. Булгакова.

Тож, не дивно, що вроджені здібності, сприятливі умови розвитку, примножені в потужних навчальних «цехах», стали своєрідним трампліном для майбутніх творчих звершень сестер Шукайло. Саме вони в своїй творчості поєднали головні аспекти універсальної творчої особистості,: композиторську практику, виконавство, музикознавство, музичну педагогіку та музично-громадську діяльність.

Слід зазначити що Валентина Федорівна Шукайло та Людмила Федорівна Шукайло заслуговують визнання в якості *класичних універсалів*, оскільки вони утворили рівновагу всіх видів діяльності у власній творчості, з відсутністю домінування окремої провідної діяльності в загальному профілі митця.

РОЗДІЛ II

ПОДОРОЖ ТВОРЧИМ ДОРОБКОМ ВИДАТНИХ МАЙСТРИНЬ

2.1 Наукова спадщина та виконавська діяльність В. Шукайло

Валентина Федорівна Шукайло – найдосвідченіший та найавторитетніший професор кафедри спеціального фортепіано, у творчості якої акумулювалися традиції й атрибутика харківської, лейпцизької, петербурзької та московської піаністичних шкіл. Її діяльність – це рідкісний приклад єднання різних творчих джерел: педагогічного, виконавського і науково-методичного. Валентина Федорівна Шукайло – не лише приголомшливий виконавець і талановитий педагог, але й автор понад 20 науково-методичних публікацій. Друковані праці мають гриф видавництва Харкова, Києва, Москви, Тбілісі. Серед них: навчальний посібник «Шлях до майстерності піаніста» тираж якого досяг 300 посібників. Майже всі екземпляри були подаровані та розповсюджені по Україні – музичних училищах, консерваторіях, школах-інтернатах та фахових бібліотеках.

Великою популярністю серед виконавців та музикознавців користується її книга «Педалізація у професійній підготовці піаніста», яка містить у собі аналіз усталених принципів використання цього засобу виразності в залежності від стилістичних особливостей музики. Так коментує важливість своїх досліджень сама авторка: «Педальні краски – це безодня. І хто може, як не справжній музикант знати, що градація глибини педалі по-різному діє на звукову палітру» [43]. В роботі також висвітлюються питання історичної еволюції фортепіанної педалізації на основі аналізу акустико-органологічних, виконавсько-технічних та змістовно-стилістичних засад мистецтва педалізації.

Також Валентиною Шукайло була написана **низка статей**, а саме:

- «Про минуле і теперішнє» в книзі доцента кафедри теорії музики ХНУМ ім. І. П. Котляревського Олени Григорівни Пінчук «Про В. В. Топіліна» [44];
- Робота над романтичною сонатою [48];

- стаття «Стиль спілкування» в журналі «Музика» [49];

- редакція і коментарі до творів Л. Шукайло видавництва «Мелосвіт», серед яких «Диптих», «Симфонічні варіації», Концертні п'єси для фортепіано» та інших [52].

Згадаємо наукову статтю, написану **в співавторстві з О. Кріпак** – «В. І. Лозова – музикант і педагог» у фаховому виданні ХНУМ [22].

Валентина Федорівна повсякчасно проводила методичну та консультативну роботу зі співробітниками державних фахових коледжів та музичних шкіл. Серед них: доповідь на обласному заході, присвяченому проблемі фортепіанної педагогіки (Харків, ДМШ Луганської області та Сєверодонецького музичного училища), семінар для слухачів курсів підвищення кваліфікації (Маріуполь), доповідь «Педалізація» для педагогів ХССМШ (Харків) та низка інших методичних робіт.

Любов до постійного оновлення репертуару дозволила включити в список виконуваних творів В. Шукайло як всім відомих так і сучасних малознайомих композиторів, наприклад: Й. Бах, С. Рахманінов, С. Василенко, П. Хіндеміт, Б. Барток, К. Шимановський, Р. Штраус, З. Кодай, К. Сен-Санс, А. Жук, В. Іванов та багато інших. В обширному репертуарі виконавиці можна зазначити також і монографічні концерти із творів Р. Шумана, Ф. Шопена, Ф. Ліста, Н. Метнера та інших, в яких піаністці вдалося розкрити різноманітні кордони обдарування цих блискучих композиторів-піаністів. Більшості аудиторії Шукайло-піаністка відома як виконавиця саме Н. Метнера, тому її нерідко називають «*метнеріанкою*». Саме творчість Н. Метнера найбільше приваблювала піаністку своєю поезією, музичною мовою та образною стороною з інтонаціями слов'янської музики.

«Та взаємність, яку відчули всі присутні на концерті поціновувачі її мистецтва, – найкращий доказ признання справжності виконавського дарування музиканта», – говорить заслужений діяч мистецтв, кандидат

мистецтвознавства та професор Г. І. Ігнатченко у рецензії, на один з концертів В. Шукайло [17].

Аналізуючи виконавську діяльність професора, ми можемо назвати видатні прізвища яскравих музикантів, з якими Шукайло виступала на одній сцені. Серед них: Григорій Вайнштейн (альт), Ігор Гайда (віолончель), Олена Щелкановцева (віолончель), Таїсія Мадішева (сопрано), Вікторія Возна (віолончель) та багато інших. Ще більше насолодитись чарівним світом музики можна було завдяки чудовим ансамблям В. Шукайло та симфонічного оркестру Харківської філармонії, симфонічного оркестру ХОФ, студентського симфонічного оркестру ХІМ та МАСО «Слобожанський».

Музикознавець Л. Шаповалова у своїй рецензії на один з концертних виступів Шукайло зазначає: «Відгуки на концертні виступи музикантів-виконавців бувають різними: традиційно-комплементарними, і професійно-неупередженими, розрахованими на рекламу та глибокий серйозний аналіз виконання музики. В будь-якому випадку тему розмови визначає фігура виконавця, його особистість, інтерпретація. Найбільш прийнятним в сьогоdnішній ситуації контекстуальний підхід до цікавого явища у виконавському мистецтві, тобто діяльність виконавця в контексті загальної культури музичного середовища, в системі існуючих традицій і громадських оцінок» (додаток 2).

Виконавську майстерність Валентини Федорівни відмічали такі видатні майстри мистецтв як професори М. Тіц, І. Ковач, Л. Власенко та інші.

2.2 Жанрова панорама композиторського надбання Л. Шукайло

Твори Л. Шукайло традиційно займають поважне місце у репертуарних листах великої кількості хорових колективів, вихованців музичних шкіл, училищ та вищих навчальних закладів. Її музика постійно звучить у концертних та конкурсних програмах, композиції Людмили Федорівни виконують на різних етапах навчання: від перших кроків на початковому

етапі вдосконалення, через професійне зростання до піаністичної майстерності в конкурсних змаганнях найвищого рівня. Як зазначають дослідники щодо унікальності музичного викладу композитора, «музичній мові притаманна свіжість, мальовничість, широкий діапазон тембрових барв, повнота та насиченість фактури, що разом з тим не призводить до звукового перенавантаження» [25].

Записи творів композитора зберігаються у Фонді Національного Радіо. Її творчий доробок представлений значною різноманітністю музичних жанрів. Помітна частина творів відноситься до камерно-інструментальної та вокальної царини. Слід відмітити, що фортепіано майже завжди присутнє в камерних творах Л. Шукайло для інших інструментів та голосу. Ансамбль цих інструментів, а також вокальних голосів з фортепіано знаходиться в центрі пріоритетів композитора. Як зазначає О. Левандовська у своїй праці: «На даний момент творча спадщина Л. Ф. Шукайло свідчить про її приналежності до крила “традиціоналістів”. Являючи у своїй творчості різноманітність жанрів, композитор все-таки більше схиляється до вокальних та інструментальних. <...> Л. Ф. Шукайло пише в давно випрацьованій професійній європейській музичній системі жанрів і форм, наділяючи при цьому свої твори яскравою стильовою індивідуальністю» [25].

Симфонічні твори: Симфоніста (1964), Сюїта (1965), Симфонія (1982), Симфонічні варіації (1983).

Інтерес до камерно-ансамблевого жанру Людмила Шукайло підкреслила у своїх викладачів – ведучих представників харківської композиторської школи.

Камерно-інструментальні опуси: Струнний квартет (1963), для ансамблю скрипалів «Мелодія» та «Scherzo» (1970), «В старовинному стилі», «Карусель», «Вальс» (1979); Концертино для скрипки та камерного оркестру (1973); Чотири мініатюри для кларнета та фортепіано (1973), Рапсодія для альту та фортепіано (1975); Фортепіанне тріо (1977); Капричіо для гобоя та фортепіано (1987), Рондо для гобоя та фортепіано (1987); Сюїта для

камерного оркестру (1989); Симонія для струнного оркестру (1992); Адажіо для скрипки та камерного оркестру (1997); Концертино для кларнета та камерного оркестру (1998), Елегійна поема для струнного оркестру та фортепіано (2000); для скрипки і фортепіано – «Інтермецо» і «Бурлеск» (2002), для ансамбля скрипачів та дитячого хору – «Вокаліз» (2003), Десять п'єс для скрипки та фортепіано (2006), Три п'єси для ансамблю скрипалів та фортепіано (2009), Цикл «Акварель» для флейти з фортепіано, «Гумореска» для скрипки з фортепіано.

Вокальні твори: Вокаліз для колоратурного сопрано, флейти та фортепіано (1976), «Три сонети», вокальний цикл для баритона та фортепіано на вірші П. Неруди із книги «100 сонетів про любов» (1977), обробки народних пісень. «Серце Шопена» на слова автора, «Вечірнє сонце, дякую за день» на слова Л. Костенко (2002).

Слід зазначити, що незважаючи на таку певну різноманітність творчих доробків в жанрі симфонічної та вокальній творчості, на сьогоднішній день немає жодного дослідження в наукових працях, які б могли проаналізувати та синтезувати творчу спадщину композиторки в даному напрямку.

Починаючи з 60-х років ХХ століття, сфера творчих інтересів В. Шукайло розширюється за рахунок музики для дітей. За вагомий внесок у піднесення дитячої та юнацької музики майстриня була удостоєна премії ім. В. Косенка. На шляху виконання творчого задуму вона звертається переважно до програмної музики.

У творчому доробку Л. Шукайло можна виокремити різні групи дитячої музики. Це і **Вокальні цикли для дітей:** «Пісні-картинки» на слова І. Михайлової і Л. Тактаєвої (1971), «Дорогі слова» на слова А. Шибяєва, О. Благініної, В. Орлова (1981), «Переклади з дитячого» на слова А. Барто (1981), «Картинки старого міста» на слова Р. Л. Стівенсона (1981)

Твори для дитячого хору: «Ромашка» на слова М. Дудіна, Як діждемо літа» на народні слова, «Щебетала пташечка» на народні слова (2003). Кантата для дитячого (жіночого) хору а Capella «Пори року» (1993).

Камерно-інструментальні твори: Дитячий альбом для скрипки та фортепіано, «Дитячі іграшки», цикл для блок-флейти та фортепіано (1980 р.); **твори для фортепіано:** Дитячий зошит «Мої іграшки», Сюїта «Цирк» (1985), Сюїта «По мотивам російських народних казок» (1982).

Музика для дітей займає досить важливе місце в творчому доробку композитора, вона виділяється живими яскравими музичними образами та чималим жанровим розмаїттям. Емоційно-образна палітра музики для дітей Л. Шукайло багатогранна. Доказом цьому слугують слова А. Телюх: «Перед нами одночасно і «маленький світ» музики для малят, і «невеликий музичний всесвіт», мініатюрна модель сучасної музичної мови з притаманним йому образним світом» [36]. Великою перевагою постають широкі можливості, відкриті юному виконавцеві, а саме ознайомлення з широкою палітрою музичних засобів – ладами, інтервалами, ритмами, акордовими послідовностями, різноманітними прийомами гри і виконавськими «цікавинками». Інтерес композиторки до цієї сфери можна пояснити її багаторічною діяльністю на «Тижнях дитячої музики» – популярному мистецькому заході Харківщини останніх років ХХ сторіччя.

Важливий творчий внесок Л. Ф. Шукайло зробила і в написанні музичних творів для фортепіано соло. Звичайно, особливості і можливості фортепіано були відомі Л. Шукайло краще інших, тому її фортепіанна творчість має особливу вагу у всій творчій спадщині, є багато в чому і «творчою лабораторією», і презентацією авторського стилю композитора [25]. Досконало володіючи музичним інструментом композиторка наділяла свої фортепіанні твори вільним включенням регістрових можливостей, певною фактурною організацією, урізноманітненням тембрового звучання та цікавими фонічними та колористичними знахідками. Метро-ритміка включає в себе традиційні структури та принципи народного музикування, технічний вектор спрямований на максимальну репрезентацію художнього задуму. Тож, всі аспекти разом дозволяють її творам бути і цікавими, і «зручними» для виконання водночас.

Фортепіанна творчість композиторки була збагачена різноманітними жанрами, особливо широка палітра їх була представлена творами **крупної форми**: Концерт для фортепіано з оркестром (1966), Концерт для фортепіано та струнного оркестру «Юнацький» (1994), Концерт для фортепіано з оркестром (1996), Соната-поема (2001), Сонатина (2009); **циклічними формами**: Симфонічні варіації для фортепіано (1972), Соната №2 (1984), Шість прелюдій для фортепіано (1976), П'ятнадцять багатель для фортепіано (1990); **творами для двох фортепіано**: Концертна сюїта для двох фортепіано (1981), Концертино для двох фортепіано (1983 р.), «Диптих» для двох фортепіано (1980 р.); **віртуозними п'єсами** (більшість з яких були обов'язковими до виконання на I, II, і III-му конкурсах юних піаністів ім. В. Крайнева): Скерцо (1992), Рондо (1992), Токата-кампа (1994), Експромт (1994), Рапсодія (1996), Прелюдія (1996), «Поема» (2000), Фантазія (2004), Українське капричіо. Твори для фортепіано в чотири руки зазвичай не виявляють граничної складності та часто лунають зі сцени у виконанні початківців: «Гумореска» (2004), «Вечірнє музикування»(2004), «Дивертисмент» (2004).

При дослідженні фортепіанної творчості Л. Ф. Шукайло, В. Бублик підкреслює, що її твори «вирізняються конкретністю художніх образів, поетичністю змісту, простотою і чіткістю форми, яка завжди зрозуміла виконавцю. Її музика насичена елементами звукової зображальності, танцювальними ритмами» [4].

Не дарма твори композиторки Людмили Федорівни Шукайло були включеними до конкурсної програми змагань юних піаністів ім. В. Крайнева, адже їх образний світ, піаністичність та яскравість полубилась виконавцям різного віку і надає змогу відтворити весь аспект можливостей як окремого піаніста, так і багатогранність інструменту в цілому. Важливу роль в побудові і відтворенні поетичного задуму композиції відіграє кожен технічний елемент або незвичайна композиторська технічна знахідка.

Враховуючи багатожанрову та численну палітру написаних творів слід зазначити, що на сьогоднішній день сфера наукової думки з висвітленням творчості Людмили Шукайло потребує подальшого вивчення та аналізу задля розкриття різноманітного викладення музичного полотна композиторкою.

Камерно-інструментальна творчість Людмили Федорівни Шукайло була розглянута в дипломній роботі Г. Барсеґяна [1] та науковій статті А. Мельник [27].

Фортепіанна творчість композиторки більш детально досліджена в статтях В. Бублик [4], І. Лаврентюк [24], Е. Левандовської [25], бакалаврській роботі А. Жученко [13], дисертаційних дослідженнях О. Бондаренко [3], К. Моцаренко [29], І. Седюка [33].

Сфера **дитячої музики** досить помітно розглянута в роботах Н. Дніпровської [10], Л. Колуканова та А. Мельник [18], О. Кочури [21], А. Курган [23] та А. Телюх [36].

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ II

Талановита жінка та повна енергії піаністка Валентина Шукайло поєднує в собі різні сторони фортепіанного мистецтва: виконавську та педагогічну діяльність. Їй належать близько 20 науково-методичних робіт та низка статей, значну частину з яких було надруковано. Усі роботи привнесли значний вклад у формування та розвиток Харківської піаністичної школи.

Окремої уваги заслуговує майстерне володіння педалізацією, яке знайшло втілення не тільки на сцені, але й у книзі майстра «Педалізація у професійній підготовці піаніста». Тому кожне концертне виконання В. Шукайло є практичним підтвердженням її техніки використання педалей, детально описаної в її роботі.

Людмила Шукайло, як композитор та піаністка, створила велику кількість музичних творів у різних жанрах, в тому числі для фортепіано, оркестру та камерного ансамблю. Згідно її творчої біографії, крім

фортепіанної освіти вона також отримала фундаментальну базу в фортепіанній науці, яка значуще відобразилась в композиторському аспекті.

Людмила Шукайло є представницею різних стилів та жанрів. Її музика відрізняється великою різноманітністю і експериментами зі звучанням що і відображає її індивідуальний стиль. Твори Шукайло мають романтичну емоційність, ліризм, та експресивність. Вона також поєднує різні традиції у своїх творах: елементи української народної музики, яку вона вивчала у своїх етнографічних подорожах, та елементи сучасної класичної музики, які були популярні у другій половині ХХ століття. Також композиторка використовувала елементи імпровізації у своїх творах, експериментуючи з різними музичними техніками та технологіями, що робило її твори цікавими та непередбачуваними.

Фортепіанні твори композитора часто виконуються серед студентів ХНУМ ім. Котляревського, учнів ХССМШ та в ДМШ. Важливим кроком у популяризації фортепіанної музики Л.Ф.Шукайло стало включення її творів до складу обов'язкових до виконання на міжнародному конкурсі ім. Крайнева. Її твори лунали як в межах України, так і за кордоном.

Підсумовуючи матеріал з інтернет-сторінок, аналізуючи різні свідчення та спостереження, слід зазначити, що в якості основного стилю музичних опусів Л. Шукайло можна назвати неоромантизм. Серед найбільш яскравих індивідуальних характеристик виділяються ліричний тип написання творів у поєднанні з тяжінням до програмної музики, цікавість до різноманітних інструментів, відкриття їх барв та особливе прагнення до створення камерних жанрів.

Її творчий доробок можна умовно поділити на музику для початківців та твори для досвідчених музикантів. Жанрова палітра дозволяє відокремити симфонічні, вокальні, камерно-інструментальні опуси. На цьому тлі фортепіанна музика постає окремим стовпом композиторської спадщини Людмили Шукайло.

РОЗДІЛ ІІІ

МИСТЕЦТВО СЕСТЕР ШУКАЙЛО ПІД ВИКОНАВСЬКИМ РАКУРСОМ: ВІД ТВОРЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ДО СЦЕНИ

3.1 Аналіз стилістичних рис та індивідуальної атрибутики В. Шукайло

Неймовірний талант та працелюбність ще з років навчання відображались у грі музиканта Валентини Федорівни. Вивчивши на пам'ять твір, Валентина Шукайло могла вголос назвати всі пласти фактури, і гармонічну вертикаль, і всі задіяні мелодичні лінії.

Зазначимо що поєднання різних музичних шкіл – харківська, петербурзька та московська піаністичні родини залишили свої відбитки на професійному почерку майстра, одна з найяскравіших рис педагогічної манери Шукайло. Як говорить сама Валентина: «Питання мого піаністичного «дерева» – це питання творчого спілкування з музикантами різних шкіл та різних обдарувань» [2].

При вивченні різноманітних творів піаністка Валентина Шукайло обов'язково звертає увагу на ключові засоби виразності та характер композиції. Вона з точністю виконує усі динамічні та темпо-ритмічні складові твору написані композитором. Як каже сама Валентина Федорівна в особистій бесіді з автором роботи: «Я маю трактувати твір рівно таким чином, як того хотів його автор, передаючи всі нюанси його викладу». Тому дотримується комплексу закладених у творі засобів виразності, таких як:

- епоха та стиль написання,
- ритмічний малюнок та артикуляція
- динамічна графіка,
- віртуозність викладення,
- драматургія та образність.

Для Валентини Федорівни характерне бездоганне відчуття форми, вміння передати емоційні контрасти, зміну настроїв. Особливу увагу привертає її звуковидобування (туше).

Дослідниця творчості майстра О. Вайкан дає таку характеристику виконавського стилю В. Шукайло: піаністка «відрізняється особливою увагою до піднесеної над усім мелодією, м'яко переміщуючи при цьому інші голоси на другий план. Тонкощі її фразування можна порівняти з орнаментними візерунками. Майстерно володіє вона звуковою палітрою рояля, розкриваючи всі динамічні можливості інструмента, починаючи від витончено-крихкого ніжного піано, до монументальності. Високопрофесійне відношення до звуку рояля виразилось в розшаруванні музичної фактури з розділенням на темброві фарби в багатоголоссі, ясно прослуховуються поліфонічні пласти, неочікуване нюансування звучання. Насичені, яскраві, щільні звукові краски піаністка поєднує з елементами відлуння, віддалення. Крім того її звук різноманітний і в стилістичних відношеннях в кожній п'єсі окремо» [5].

Її унікальний стиль удосконалювався протягом її багаторічної концертної діяльності. З роками він поповнився такими рисами, які не могли не вражати увагу найвибагливіших слухачів:

- енергійність і мелодичність виконавської манери,
- блискуча техніка,
- майстерність педалізації,
- вражаюче фортепіанне туше,
- легкість в поєднанні з потужним звучанням, коли того вимагає фактура,
- вміння стовідсотково заволодіти аудиторією

З метою проведення аналізу стилістичних рис та виконавської атрибутики обрані виступи Валентини Шукайло зі студенткою Олесею Кізіль з твором італійського композитора Феруччо Бузоні «*Концертне дуєтіно на тему Моцарта*», а також «*Фортепіанне тріо*» Л. Шукайло з відомими

музикантами Г. Куперманом (скрипка), та І. Гайдою (віолончель). Вибір даних перфомансів обумовлений наявністю відносно якісних відеозаписів виконання.

При прослуховуванні *«Концертного дуетіно на тему Моцарта»* Ф. Бузоні виникають паралелі основної теми з темою фіналу 19-го фортепіанного концерту В. А. Моцарта. Ф. Бузоні вочевидь підкреслює у своїй транскрипції таку «родзинку», як поліфонічність та певну гру в контрапункт. Характер Бузоні, його ставлення до життя в поєднанні з довоєнним часом нагадує безтурботність, радість та легкість, яку ми споглядаємо в цьому творі. Саме дуетіно наповнене віртуозністю, каскадне фігурування передається з одного інструменту в інший. Блискуча фактура стверджує велику піаністичну майстерність композитора, його володіння даним інструментом та вміння поєднувати різноманітні музичні прийоми. Транскрипції Бузоні сповнені бадьорості та радості, що додає музиці Моцарта більшої привабливості та піднесеності. З впевненістю можна сказати, що даний твір є втіленням світла та посмішки.

Враховуючи одночастинність даного твору, ансамблю виконавців з легкістю вдається дотриматись драматургічної лінії твору, передати ознаки епохи і головну ідею. Якщо звернути увагу саме на фактурний склад твору, споглядається певна одноманітність викладу музичного полотна: інтервальні ланцюжки поєднуються з акордами та легкими пасажами. Професорка в ансамблі зі своєю студенткою О. Кізіль блискуче передають в своїй інтерпретації задум автора даного твору.

Виконання *«Концертного дуетіно на тему Моцарта»* вимагає вільного володіння високим ступенем біглості, що Шукайло здобула впродовж років навчання, у поєднанні з якнайбільшою чіткістю, абсолютною чистотою та ясністю акцентування. Залучення даного дуетіно в концертну програму здібно стати гарним вступом-увертюрою для будь-якого концерту.

Якщо порівнювати ансамблеві твори двох різних композиторів Ф. Бузоні та Л. Шукайло за часом і стилем, та характерною образністю можна провести

аналогію з життям композиторів, в які часи вони жили та що виражають їх гармонії разом з піаністичною фактурою.

Друга частина «*Фортеліанного тріо*» Л. Шукайло у виконанні Валентини Федорівни з відомими музикантами Г. Куперманом (скрипка) та І. Гайдою (віолончель) уособлює в собі надзвичайну чуттєвість та глибокий драматизм, який торкається душі кожного слухача. Гармонічна фактура передає образний настрій та емоційний посил, та створює певну арку, що скріплює структуру розділу. Композиторка зуміла максимально влучно відтворити в нотному письмі всі темброві тонкощі кожного інструменту та їх можливості, які гранично майстерно виконують видатні музиканти І. Гайда, Г. Куперман та В. Шукайло. Початок композиції ознаменований послідовним вступом кожного інструменту, який виконує власну тему, ніби перегукуючись з іншими. Рівноправність кожної з них дає можливість «розповісти» свою окрему історію і водночас доповнює одна одну. Валентина Федорівна влучно демонструє можливості росяля завдяки м'якому та глибокому піаністичному туше та майстерному володінню технікою педалізації, що дозволяє не тільки доповнити, але й підкреслити оксамитове звучання струно-смічкових інструментів.

Бурхливим польотом фантазії вражає музика середнього розділу, куди неочікувано вривається безперервна пульсація ритмічних акордових фігурацій, утворюючи певний лейтмотив тривожності і жаги до свободи. Це ніби уособлення душі, що вирвалась на волю, справжній переломний момент усього розділу зокрема та й всього людського життя в цілому. Піаністка з неймовірним артистизмом передає образи та фарби твору, стаючи блискучим та незамінним учасником ансамблю.

Завершує композицію мотив вступу, який поступово заспокоюється та затихає, залишаючи за собою слід відлуння та стан задумливої рефлексії.

Актуальним підсумком очевидно виринає те, що В. Шукайло і в сольних, і в ансамблевих творах демонструє чудове володіння різноманітною гамою піаністичних прийомів: чіткість ритмічної пульсації, яскраві зміни

фактурних планів, від фігураційної точності до ретельної обробки кожної деталі, доповнюються ніжним, трепетним туше фортепіано та масштабними «оркестровими» контрастами. Виконавська манера Валентини Шукайло вражає сліпучою технікою, яка при цьому виступає як спосіб для створення музичних образів, а не кінцева ціль.

Окремої уваги заслуговує майстерне володіння педалізацією, яке знайшло втілення не тільки на сцені, але й у епістолярному доробку артистки. Тому кожне концертне виконання В. Шукайло є практичним підтвердженням техніки вищого рівня у використанні педалей. Презентація нею будь-яких творів завжди вражає різноманітністю використання цього засобу виразності в залежності від стилів та років написання того чи іншого твору.

Вражає здібність блискучої піаністки бути відвертим, переконливим, яскравим актором у будь-якій ролі, чи то партія оркестру у дуеті зі студенткою, чи участь у захоплюючому діалозі двох фортепіано, або роль у рівноправній бесіді трьох інструментів.

Обдарована виконавиця з успіхом дала понад 140 сольних та камерних концертів в різних містах України і не тільки. Заглиблення у світ виконавської майстерності піаністки надає можливість уявити масштабність концертної діяльності Валентини Федорівни за все життя, яка до недавнього минулого продовжувала доповнювати свої архіви новими й новими афішами з визначних концертів.

Аналізуючи виконавську діяльність професора, ми можемо назвати видатні прізвища яскравих музикантів, з якими Шукайло виступала на одній сцені. Серед них: Григорій Вайнштейн (альт), Ігор Гаїда (віолончель), Олена Щелкановцева (віолончель), Таїсія Мадішева (сопрано), Вікторія Возна (віолончель) та багато інших. Також насолодитись чарівним світом музики можна було у поєднанні виконання В. Шукайло та симфонічного оркестру Харківської філармонії, симфонічного оркестру ХОФ, студентського симфонічного оркестру ХІМ та МАСО «Слобожанський».

3.2 Порівняльний аналіз виконання фортепіанних творів

Л. Шукайло майстрами-піаністами

Творчість Людмили Шукайло відзначена численними національними та міжнародними нагородами, а також знайшла визнання серед відомих виконавців та слухачів. Написанню творів композитора притаманний авторський стиль, який відповідає класико-романтичній традиції (вибір певних жанрів і звернення переважно до ліричних та епічних образних сфер) з опорою на національний колорит, що уособлює в собі комплекс індивідуальних якостей, таких як: специфіка стилістики (активність, дійовість, загальний оптимістичний тонус) та техніка написання, що використовується композиторкою. Твори композиторки завжди вирізняються зрозумілістю структурної побудови, переконливістю образного задуму. Баланс між чіткістю будови форм і барвистості музичної мови створюють унікальну якість композиторського стилю Л. Шукайло.

У фортепіанних творах яскраво виражений високий рівень майстерності композитора у використанні засобів музичної виразності. Дослідник Курган А.Ю. зазначає: «Інтонаційні витoki мелодійного стилю Л. Шукайло пов'язані ... з романтичною мелодикою. Вплив романтизму, вплив в деяких творах стилю композиторів-романтиків – Ф. Шопена, Р. Шумана, Ф. Ліста та С. Рахманінова, проявив себе в інтонаційній сфері і в типі мелодики в цілому» [23].

Спираючись на вищеперераховані засоби музичної мови та творчих знахідок композиторки вдається охарактеризувати неповторну якість та стиль Людмили Федорівни Шукайло, що притаманний *неоромантизму*:

- тяжіння до програмної музики;
- ліричний тип мислення та висловлювання;
- переважання мелодійності;
- збагачення барвистими гармоніями;
- інтерес до різноманітних інструментальних складів;
- переважання камерної музики.

Індивідуальний характер композиторського мислення впливає на вибір певних жанрів та досить широке звернення до спектру образності. Слід зазначити, що більшість написаних творів пов'язані зі світлими образами, оптимістичним настроєм та відчуттям радості.

Описуючи загальну характеристику композиторського стилю Л. Ф. Шукайло, також слід зазначити її прихильність напрямкам *неокласицизму* (чітка та ясна побудова композиційних форм, збереження ладо-функціональних зв'язків), *неофольклоризму* (змішані та перемінні метри, імпровізаційність ритмічних малюнків, вільне використання паралельних квінт). Це зазвичай виражається через опору на традиційні жанри та форми. Однак, при цьому спосіб музичного висловлювання завжди збагачений сучасними гармоніями та композиційними техніками [13].

Вплив *неофольклоризму* на творчість композиторки часом простежується в мелодиці, а саме в тісному зв'язку з народними витоками: асоціації з народними піснями і танцями. Л. Ф. Шукайло створює опуси близькі народному духу, але при цьому гранично оригінальні.

«Є у мистецтві незаперечна істина, яку підтверджує вся історія світової музики: тільки глибока душевна теплота і щирість, з якою автор висловлює свої думки, здатні викликати відповідний відгук у слухача. “Ніяка майстерність і ніякий розум не замінять серце людське”,— писав понад сто років тому О. Даргомижський. Це добре відчуває Л. Шукайло», — коментує Н. Тишко у своїй статті присвяченій творчості Людмили Федорівни «Твори Л. Шукайло» у журналі «Музика» [39].

Впродовж життя були успішно організовані та проведені авторські концерти Людмили Федорівни Шукайло, де твори композиторки були виконані її учнями-студентами, колегами та самою авторкою. Один з таких концертів відбувся 31 березня 2011 року у Великій залі Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського. Численні шанувальники таланту композиторки бурхливими оплесками зустріли майстерне виконання її творів студентами Н. Баженовою, В. Бублик,

О. Кізиль, Г. Посошко, А. Чепець, Т. Шавдій, А. Бригадіним та асистентом-стажистом В. Сушановою. Як підкреслює музикознавець І. Дубінін в своїй рецензії: «Авторський концерт, який пройшов з великим успіхом, безумовно, знаковий, бо в ньому поєднались творча воля та професійна майстерність двох митців – композитора і піаністки Людмили Шукайло та педагога-піаністки Валентини Шукайло – яскравих представників української музичної культури» [11].

Також слід відмітити яскравий авторський концерт Людмили Федорівни, який відбувся 1 травня 2013 року у Великій залі Харківської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату. У концерті брали участь учні школи – юні піаністи таких викладачів: С. Захарова, Н. Власенко, Н. Скребцова, Г. Карелова, а також ансамбль скрипалів під керівництвом Ю. Підлесний і Л. Вареніна, та ансамбль віолончелістів – керівник В. Петренко. Хор хлопчиків та юнаків під керівництвом А. Кошман чудово заспівав новий твір Шукайло – Хоровий концерт на духовні тексти. Доповнили концерт виконанням віртуозних творів студенти Харківського національного університету мистецтв класів професора В. Алтухова та професора В. Шукайло.

Твори заслуженого діяча мистецтв України Людмили Шукайло знайшли відгук у серцях талановитих та відомих музикантів, які своєю концертною діяльністю продовжують популяризувати шедеври української композиторки. Серед таких назвемо: фортепіанний ансамбль у складі Ігоря Седюка та Олега Копелюка, піаністи – Євгенія Присяжна, Вікторія Сушанова, Андрій Бригадін, Валерія Бублик, Олена Коренєва, Надія Баженова, Анна Посошко, Олеся Кизиль, Інна Солдатенко та інші.

З метою проведення аналізу творів Людмили Шукайло і дослідження виконавської атрибутики майстрів-піаністів обрано концертну сюїту «Диптих для двох фортепіано» у виступах фортепіанних дуетів *Олега Копелюка і Ігоря Седюка, та Вікторії Сушанової разом з Валерією Бублик*. Вибір даних перформансів обумовлений наявністю відносно

якісних та актуальних відеозаписів виконання. Завдяки цим відеозаписам можна встановити приблизну тривалість виконання «Диптиху»(близько 6-7 хвилин).

Аналізуючи дві досить схожі інтерпретації фортепіанних дуетів потрібно окрему увагу приділити саме акустичним перевагам та недолікам, які присутні в даних відеозаписах. Слід виокремити роки створення даних записів, а саме 2015 рік – запис В. Сушанової та В. Бублик, і 2022 рік – запис І. Седюка та О. Копелюка, що також вирізняє аматорський запис першого варіанту та досить професійний – другого.

«Диптих для двох фортепіано» був написаний Людмилою Шукайло у 1980 році, він включає дві програмні п'єси – «Поляна танцюючих дерев» і «Дощ та райдуга». Перша частина «Поляна танцюючих дерев» відмічена впливом неофольклоризму, через технічні прийоми: звукозображальність, атональні вертикалі, аметричність. Валентина Шукайло в своєму коментарі, присвяченому «Диптиху» Людмили Федорівни Шукайло описує даний твір таким чином: «Концертна сюїта для двох фортепіано Л.Шукайло складається з двох частин, які об'єднані єдиним художньо-конструктивним задумом. Музика частин відрізняється тематичною виразністю та яскравою контрастністю, що обумовлено присутністю програмності, яка знайшла відображення у назвах частин. Фактура сюїти змішаного типу: акордове викладання співіснує з фігураційним. Структура акордів більш поліінтервальна, хоча мають місце і моноакорди (терції, кварта, квінти). Завдяки цьому звучання сюїти стає майже оркестровим. Динамічна шкала твору, яка коливається від *pp* до *ff* впливає на тембрально-звукову палітру всього твору та його змістовність. Постійна «гра» метро-ритму надає музиці особливу пластику, збагачує її інтонаційну образно-художню виразність. Психологічним центром сюїти стає Перша частина. Настрій крайніх розділів безтурботний, пасторальний (згадати поляну, де дерева немовби танцюють). У середньому розділі музика стає більш напруженою, вона досягає такої сили гучності, що нагадує вибух. Динамізації образу сприяє також канонічний

спосіб викладання партій першого та другого фортепіано. Життєстверджуючий характер Другої частини підкреслюється бурхливими потоками фігурацій, які звучать на тлі загостреного ритму супроводу. Це може нагадувати короткочасний літній дощ, яким насолоджується людина мирного життя» [45].

Дуже чітко та конструктивно описує Ігор Валерійович Седюк у своїй дисертації на тему «Тенденції розвитку для двох фортепіано в музиці ХХ століття» щодо інтерпретації ансамблевої гри концертної сюїти «Диптих»: «У реалізації художнього задуму Л. Шукайло застосовує усі ресурси фортепіанного ансамблю: контрастні співставлення, дублювання, імітаційні перегукування, диференціацію партій, обмін рольовими функціями та ін. Головна складність при виконанні цієї музики пов'язана з мінливим метром, поліритмією, необхідністю координованості акцентів, точним сполученням скерцозної стилістики з ажурними пасажами в ситуації дії різноманітних образних планів. Не звертаючись до цитування, автор відтворює колорит фольклору, його образність, стилістику, ігрове начало, яке заявляє про себе в комбінуванні та варіюванні вихідних інтонаційно-ритмічних структур» [33].

Одним з яскравіших фортепіанних дуетів, які відомі не лише в Україні, а й поза її межами є фортепіанний ансамбль у складі: *Ігоря Седюка та Олега Копелюка*. Шанувальники фортепіанної музики в Польщі, Бельгії, Чехії, Франції, Іспанії, Італії, Хорватії добре знайомі з творчістю цих митців. Їх творчий тандем сформувався ще за часів навчання в Харківському національному університеті мистецтв ім. І.П. Котляревського у Народної артистки України Тетяни Веркіної. «Музиканти – випускники класу відомої української мисткині, народної артистки України, професорки Тетяни Веркіної, – підкреслює автор і ведучий проекту «Фортепіанний абонемент», доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України Олег Васюта. – Це про її учнів говорили, що вони володіють фундаментальною професійною майстерністю» [6].

Обидва музиканти, окрім численних лауреатських звань, перемог на міжнародних, всеукраїнських конкурсах, мають наукові ступені кандидатів мистецтвознавства, є доцентами ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Разом вони виступають понад десять років, що досить вплинуло на їх злагодженість та ансамблевий професіоналізм.

Варіант виконання *Седюка та Копелюка* спокійний та вивірений, збагачений цікавими знахідками в тембрових відтінках, розмежований за динамічною градацією. Вони чутко відчувають «час», майстерно використовують цезури та розставлені смислові акцентів. Чудове відчуття «прозорості» і розуміння партії одне одного, високий смак і культура ансамблевого музикування свідчать про неабиякі можливості фортепіанного ансамблю. Їх виконання виграє за рахунок цілісного сприйняття охвату форми.

Людмила Шукайло вміло використовує всю виразну можливість фортепіано, для того щоб розкрити весь задум концертної сюїти «Диптих». Темброва трактовка звуку на фортепіано пов'язана з оркестровою логікою. Звуковий об'єм, темброва барвистість втілюється за допомоги вільного володіння реєстровими можливостями інструменту. Барвистість викладу досягається шляхом застосування різноманітних технічних прийомів, пошуку цікавих знахідок у прийомах звуковидобування, шляхом звернення до фонічної сторони у оформленні музичної думки.

Тому слід відмітити що даний шедевр являє собою досить складний віртуозний твір, як і більшість творів для фортепіано написаних композиторкою. «Диптих» яскраво образний, по-концертному ефектний, піаністичний та під владу лише майстрам-піаністам, котрі з легкістю інтерпретуватимуть його. Тому на сьогоднішній день існує так мало записів та не кожен наважиться взятись за його виконання.

Фортепіанний ансамбль *Вікторії Сушанової та Валерії Бублик* – студенток професорки Валентини Федорівни Шукайло, їх творчий ансамбль та окремі виступи соло нерідко популяризували фортепіанний доробок

композиторки Людимили Шукайло. З біографічної частини даної магістерської роботи відомо, що саме студентки В. Шукайло були одними з найперших поціновувачів фортепіанної творчості композиторки. У виконанні юних майстрів відчувається певна поспішність викладення нотного тексту, не вистачає вільного «дихання» між фразами, але при цьому їх виступ вирізняється артистичною подачею та яскравістю виражених художніх образів. Ансамбль двох піаністок у своєму виконанні мислить більш «крупними мазками», інтонує більш деталізовано, а гармонійні зміни в розвитку тематизму відчують більш загострено.

Обидва варіанти виконання дуже яскраві, відрізняються індивідуальністю рішень художніх завдань. Якщо інтерпретація *О. Копелюка та І. Седюка* виграє за рахунок віртуозних технічних можливостей, ансамблевої зіграності, що досягла свого апогею завдяки рокам практики, то виконання *В. Бублик та В. Сушанової* відрізняється, в першу чергу, свободою та гнучкістю висловлювання музичної думки.

Щодо інтерпретації творів сучасної композиторки Л. Шукайло *Валентиною Шукайло*, то вона є однією з небагатьох виконавиць, яка активно виступала з програмами, що включали твори Л. Шукайло. У своїх виступах Валентина Федорівна демонструє не лише бездоганну техніку виконання, але й особливу внутрішньо-емоційно подачу. У могутніх та талановитих руках виконавиці твори композиторки Л. Шукайло звучать чуттєво та експресивно, з великою увагою до деталей та нюансів музики, що дозволяє передати глибину, настроїв та емоційність опусів.

Інтерпретація «*Концертної сюїти*» Л. Шукайло у виконанні професора Валентини Федорівни зі студенткою Євгенією Присяжною розкриває твір у різноманітних образних площинах: поетичність відчуттів підкреслюється ніжністю фортепіанної фактури, разом з енергійністю емоційно насичених, соковитих за колоритом епізодів. Сучасність та велика міра інтерпретаційної вільності в музиці ХХ-ХІ століття обумовлені сміливістю гармонічних

поєднань, ритмічною жвавістю та великими вимогами до піаністичних навичок.

Для Валентини Шукайло характерне бездоганне відчуття форми, вміння передати емоційні контрасти, зміну настроїв, що вона й демонструє у «Концертній сюїті для двох фортепіано» в трьох частинах. Особливе захоплення, як завжди, викликає саме звуковидобування.

Текст першої частини *«Концертної сюїти для двох фортепіано»* Людмили Шукайло – це поєднання акордової фактури з довільною мелодичною фігурацією, що нагадують звучання дзвонів, наче передвісник біди, передають стан спустошеності та безвихіддя, які люди переживали в післявоєнні часи, коли й була написана композиція. Важке дитинство Л. Шукайло підчас Другої світової війни, раннє дорослішання і усвідомлення всього пережитого та зроблені певні висновки, все це наче певний творчий портрет композитора, який можна відчутти в музиці сюїти.

Післявоєнний період життя композиторки Л. Шукайло та родинний зв'язок з її сестрою-виконавицею Валентиною Шукайло допомагають піаністці максимально влучно інтерпретувати більшість її творів. Як коментує сама професорка Валентина Федорівна у розмові з автором роботи, «Я чула твори своєї сестри ще до їх повного написання, тому я від початку й до кінця знаю про що і як написаний той чи інший твір».

Розвиток відбувається за рахунок наростання фактури та динамічних відтінків, розжарюючи напругу. Наприкінці першої частини звучать вступні акорди, утворюючи собою певну «золоту» арку, наче відлуння «подій» розділу. Інші дві частини набувають визвольного та само стверджувального характеру. Музика поєднує в собі засоби, що розкривають безмежність страждання, перегукуються між інструментами в мелодико-інтонаційних фігураціях. Віртуозність третьої частини народжує відчуття граничної рішучості, прагнення людини бути почутою. Поєднання гучних динамічних відтінків з насиченістю фактури залучає слухача до несамовитого виру почуттів, що викликає гра двох піаністок. В цьому проявляється один з

основних принципів навчання у класі професорки Валентини Федорівни Шукайло та її власне життєве кредо – вміння керувати залом.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ III

У даній роботі представлено перший порівняльний аналіз фортепіанних творів Людмили Федорівни Шукайло майстрами-піаністами: фортепіанними ансамблями у складі: О. Копелюка та І Седюка, В. Бублик та В. Сушанової і В. Шукайло та Є. Присяжної.

Підводячи підсумки порівняльного аналізу концертної сюїти «Диптих», варто відзначити, обидва варіанти виконання дуже яскраві, відрізняються індивідуальністю рішень художніх завдань. Якщо інтерпретація *О. Копелюка та І. Седюка* виграє за рахунок віртуозних технічних можливостей, ансамблевої зіграності, що досягла свого апогею завдяки рокам практики, то виконання *В. Бублик та В. Сушанової* відрізняється, в першу чергу, свободою та гнучкістю висловлювання музичної думки. Також слід відмітити що даний шедевр являє собою досить складний віртуозний твір та під владу лише майстрам-піаністам, котрі з легкістю інтерпретуватимуть його. Тому на сьогоднішній день існує так мало записів та не кожен наважиться взятись за його виконання.

Концепції трьох інтерпретацій В. Шукайло різних за стилістичним викладом творів не суперечать одна одній, а навпаки – доповнюють і узагальнюють уявлення про виконавську майстерність професорки Харківського університету мистецтв ім. І. П. Котляревського Валентини Шукайло, демонструючи гранично багатогранне, глибоке та різноманітне бачення творів майстринею. Приклад розглянутих творів, що виконувала блискуча піаністка, а саме: «Концертне дуетіно на тему Моцарта» Ф. Бузоні, «Концертна сюїта для двох фортепіано» та «Фортепіанне тріо» Л. Шукайло, – виявляє різноманітність використання педалі в залежності від стилів та років написання того чи іншого твору.

Вражає здібність професорки Валентини Федорівни бути відвертою, переконливою, яскравим актором у будь-якій ролі, чи то партія оркестру у дуеті зі студенткою, чи участь у захоплюючому діалозі двох фортепіано, або роль у рівноправній бесіді трьох інструментів.

ВИСНОВКИ

Сестри Шукайло зробили значний внесок в розвиток української музики своїми творчими досягненнями та виконавською діяльністю. З відомих нам фактів про часи становлення двох талановитих музикантів можна зробити висновок, що Валентина та Людмила Шукайло увібрали та примножили досвід відомих та шанованих наставників, вплив яких на майбутні покоління вражає і сьогодні.

Професійні шляхи сестер були однаково насиченими та потужними, вони проходили досить близько один від одного, враховуючи їх вікову близькість. Достатньо згадати навчання обох сестер у професора А.Л. Лунце по класу фортепіано, що великою мірою сприяло ще більшій спорідненості музикантів. Додатковою ознакою певної «родинності» виступає належність до спільної виконавської та педагогічної традиції, частиною якої вони стали у творчих лабораторіях Р.С. Горовиць, В.В. Топіліна, Ч.І. Грозовської. Родинне коло ущільнилося завдяки співпраці Валентин та Людмили: цілком природно, що блискуча піаністка молодша сестра протягом усього творчого життя майстерно виконувала на сцені твори, написані старшою сестрою, сприяючи їх популяризації. З рештою «родинність» пустила ще більш глибоке коріння завдяки молодшому поколінню, оскільки твори Людмили Шукайло стали незмінними яскравими «вогниками» у репертуарі вихованців Валентини Шукайло по всьому світі.

Творчість Людмили Шукайло відзначена численними національними та міжнародними нагородами, а також знайшла визнання серед відомих виконавців та слухачів. Як музикант високого професійного рівня вона показала себе не тільки в композиторській сфері, але і в якості педагога та виконавця. Її композиторська спадщина здебільшого поділяється на дитячу музику та музику для більш зрілих виконавців.

Заглиблення у світ музичної майстерності талановитих сестер Шукайло надає можливість уявити масштабність їх творчої діяльності: від написанням

перших нот, через вивчення композиції у творчих лабораторіях та до успішних концертних виступів.

Слід зазначити що професійні надбання Валентини Федорівни Шукайло та Людмили Федорівни Шукайло дозволяють висловлюватися щодо них, як про *класичних універсалів*, оскільки вони утворили рівновагу всіх видів музичної діяльності у власній творчості, з відсутністю домінування окремої провідної діяльності в загальному профілі митця. Саме вони в своїй творчості поєднали такі значущі аспекти універсальної творчої особистості, створення музики, виконавство, музикознавство, музична педагогіка та музично-громадська діяльність.

Враховуючи велику кількість написаних творів композиторкою, шалену кількість блискучих виступів і завойованих премій сестрами Шукайло на гучних, відомих конкурсах, понад 20 науково-методичних публікацій та низку статей написаних Валентиною Федорівною можна зрозуміти, що запекла і плідна праця талановитих майстринь та їх яскравих вихованців надали поваги та значущості усій Харківській піаністичній школі.

Перспективою розвитку даної магістерської роботи бачиться вивчення творчих надбань яскравих представників харківської фортепіанної та композиторської шкіл. Не менш доцільною ввижається розвідка щодо науково-мистецьких династій, чия діяльність безпосередньо проходила або опосередковано пов'язана з Харківщиною. Загальним вектором наступних наукових пошуків є дослідження більш широкого кола видатних представників слобожанського мистецтва та їх впливу на розвиток сучасної музичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барсегян Г. А. Произведения для кларнета и фортепиано Л.Шукайло. Опыт исполнительского анализа : магист. работа. Харьков, 2018. 59 с.
2. Беседы с юбиляром. Валентина Шукайло. *Харківське обласне відділення Національної всеукраїнської музичної спілки (НВМС)*: веб-сайт. URL : <http://muzunion.edu.kh.ua/news/id/60/vn/%D0%91%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%B4%D1%8B-%D1%81-%D1%8E%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%A8%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE/> (дата звернення: 12.04.2022).
3. Бондаренко О. М. Токата в українському фортепіанному мистецтві: генеза та шляхи трансформації жанру : дис. ... канд. мистецтвознавства. Харків, 2017. 196 с.
4. Бублик В. П'ятнадцять багателей Л.Шукайло в аспекті жанрової традиції // Когнітивне музикознавство : матеріали магист. читань / ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2011. С. 117-125.
5. Вайкан. О. Необъявленный юбилей. *Всякому городу нрав и права...Слобода*. Харків. 1997.
6. Васюта О. Ігор Седюк та Олег Копелюк: фортепіанний дует у Фортепіанному абонементі. *Музика*. веб-сайт. URL: [4AnW8a8QcKLXKU1UY7neWPYPupYN35XJdRTnSf525nFVQ4oYnF8BSVrGRT1hKzPusP5PS7pJzkDbBZoosSydENe9CUjhCMX](https://www.youtube.com/watch?v=4AnW8a8QcKLXKU1UY7neWPYPupYN35XJdRTnSf525nFVQ4oYnF8BSVrGRT1hKzPusP5PS7pJzkDbBZoosSydENe9CUjhCMX) (дата звернення: 27.04.2023).
7. Веркіна Т. Б. Актуальне інтонування як виконавська проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства. Одеса, 2008. 16 с.

8. Виноградча Д. В., Лебедкіна І. Є. Роль педалі у фортепіанному мистецтві XVIII–XX століть. *Молодий вчений*, 2017. С. 525-528.
9. Горюхіна Н. А. Методика аналізу національного стилю. Очерки по вопросам музикального стилю и формы. Київ : *Музична Україна*, 1985. С. 81–99.
10. Дніпровська Н. Г. Жанр дитячої хорової музики у творчості композиторів м. Харкова // *Культура України : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури*. Київ, 2009. С. 252-263.
11. Дубінін І. Авторський концерт Людмили Шукайло. *Національна спілка композиторів України* : веб-сайт. URL: https://composersukraine.org/index.php?id=27&tx_ttnews%5Bpointer%5D=3&tx_ttnews%5Btt_news%5D=132&tx_ttnews%5BbackPid%5D=26&cHash=0e5aaa3831 (дата звернення: 23.02.2023).
12. Жайворонок Н. Б. Музичне виконавство як феномен музичної культури: автореф. дис ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 "теорія і історія культури" / Жайворонок Наталія Борисівна. – Київ, 2006. – 19 с.
13. Жученко А. Жанр фортепіанної сонати в творчості Людмили Шукайло : бакалавр.робота. – Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2021. 44 с.
14. Зимогляд Н. Харьковская фортепианная школа первой половины XX века в контексте развития пианистической культуры Украины. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : зб. наук. ст. Харків, 2014. Вип. 1. С. 24-29.
15. Зоряний час Університету мистецтв : Нариси до 95-річчя утворення ХНУМ імені І. П. Котляревського / Ред.-упоряд. Г. І. Ганзбург. Харків : ТОВ С. А. М., 2012. 400 с.
16. Инюточкина Н. В. Воспоминания о Виктории Лозовой. Харьков. 11 с. Рукоп.
17. Ігнатченко Г. Головне – особистість виконавця. *Музична Україна*. Київ. 2000. Вип. 4.

18. Колуканова Л. С., Мельник А. О. Досвід взаємодії скрипкового та домрового виконавства на прикладі «Дитячого альбому» Людмили Шукайло для скрипки та фортепіано : метод. рек. Київ, 2019. 41 с.
19. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі : дис. ... д-ра мистецтвозн.: 17.00.03 / Нац. муз. академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 519 с.
20. Кононова О. Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст. Харків : Основа, 2004. 176 с.
21. Кочура О. В. Фортепіанні цикли для дітей харківських композиторів: типологія програмності // Когнітивне музикознавство : матеріали магістр. читань / ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2015. С. 268–277.
22. Кріпак О., Шукайло В. Лозова – музикант і педагог. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. ст. Вип. 11 / Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2003. Вип. 11. С. 271–276.
23. Курган А. Ю. Музыкальный «микрокосмос» Людмилы Шукайло : диплом. работа. Харьков, 2014. 186 с.
24. Лаврентюк І. Образний світ фортепіанної музики сучасного українського композитора Людмили Шукайло. *Студентський науковий вісник*: Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Вип. 22. С. 33–36.
25. Левандовская Е. «Поэма» для фортепиано Л.Ф.Шукайло: жанрово-стилевой аспект исполнительской интерпретации // Наукові асамблеї : зб. наук. ст. / ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Харків, 2007. С. 169–182.
26. Линник М. С. Роль діяльності Р. В. Геніки у музичному житті Харкова кінця XIX–початку XX сторіч : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства. Харків, 2015. 16 с.

27. Мельник А. О. Скрипкова мініатюра в творчості Людмили Шукайло: особливості трактовки жанру // *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. ст. / ХНУМ імені І. П. Котляревського. Харків, 2019. С. 102–115.
28. Москаленко В. Г. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа). Киев : КГК, 1994. 157 с.
29. Моцаренко К. В. Жанр фортепіанної багате лі в сучасній українській композиторській творчості: індивідуально-стильовий аспект: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Одеса, 2021. С. 78 – 82.
30. Немцова И. Авторский концерт Людмили Шукайло. *Національна спілка композиторів України* : веб-сайт. URL: https://composersukraine.org/index.php?id=27&tx_ttnews%5Btt_news%5D=191&cHash=ae66ce8567899412ac9aa2b1e8a2ccb6 (дата звернення: 23.03.2023).
31. Пинчук Е. Г. Всеволод Топилин: триумф и трагедия. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. ст. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2012. Вип. 37. С. 160 – 176.
32. Рум'янцева А. Ю. Розвиток професійної фортепіанної освіти Харкова у другій половині ХХ ст. у контексті політичної ситуації в Україні. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв* : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2007. Вип. 2. С. 108 – 119.
33. Седюк І. О. Тенденції розвитку ансамблю для двох фортепіано в музиці ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Харків, 2018.
34. Смоляга Н. В. Фортепианное образование на Украине в послереволюционный период (20-е – 30 г. г.). Харьков, 1988. 28 с.
35. Творчий доробок. Шукайло Людмила Федорівна. *Національна спілка композиторів України* : веб-сайт. URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=2211>
36. Телюх А. Ю. Образная сфера детской фортепианной музыки Л.Шукайло как модель «микрокосмоса» // *Формування творчої особистості в*

інформаційному просторі сучасної культури : наук.-метод. зб. / ХНУМ імені І. П. Котляревського; ХДССМШ. Харків, 2013. С. 136-139.

37. Тимофеева К. В. Сравнительный анализ как метод интерпретологии на примере фортепианного исполнительства: автореф. дисс. ... канд. искусствовед. Харьков, 2009. 18 с.

38. Тимофеева К. В. Методика порівняльного аналізу виконавської драматургії : метод. рек. Харків, 2013. 21 с.

39. Тишко Н. Твори Л. Шукайло. *Музика*. 1975. Вип. 4. С. 15.

40. Харківський державний університет мистецтв імені І.П. Котляревського. Pro Domo Mea : Нариси / Ред. Т. Б. Веркіна, Г.А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. Харків, 2007. 336 с.

41. Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского : 1917 – 1992. Харьков, 1992. 446 с.

42. Шаповалова Л. Виктория Лозовая играет Р. Вагнера : к проблеме исполнительского стиля. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. ст. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків : НТМТ, 2009. Вип. 24. С. 248 — 256.

43. Шукайло Людмила Федорівна. *Національна спілка композиторів України* : веб-сайт. URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=1521> (дата звернення: 05.03.2023).

44. Пінчук, О. Г. Всеволод Топілін – піаніст легендарний, але ... невідомий / Пінчук Олена Григорівна // *Аспекти історичного музикознавства* : зб. наук. ст. / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. – Вип. 23. – С. 159–170.

45. Шукайло В. Ф. О прошлом и настоящем [Текст ; рукопись] / В. Ф. Шукайло. – [Харьков], 2013. – Личный архив Е. Г. Пинчук. – 4 с.

46. Шукайло Л. Ф. Диптих : для 2 фп / ред. та комент. В. Шукайло. Київ : Красовський В. Я., 2015. 28 с.

47. Шукайло В. Ф. Педалізація у професійній підготовці піаніста. Харків.; Факт, 2004. 160с.

48. Шукайло В. Ф. Робота над романтичною сонатою. Луценко П. К. і сучасність: Зб. Матеріалів Міжнар. наук. конф. Харків: Факт, 2001. С. 76-88.
49. Шукайло В. Ф. Стиль спілкування / Проблеми педагогічного спілкування вчителя-музиканта з учнем / *Музика*. 1983. Вип. 5. С. 27.
50. Шукайло В. Ф. Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник. / В. Ф. Шукайло – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. – 206 с.
51. Шукайло Л. Ф. Концертна сюїта для двох фортепіано в трьох частинах. Вик.: В. Шукайло, Є. Присяжна. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-RrTUA7PHXE> (дата звернення: 25.04.2022).
52. Шукайло Л. Ф. П'єси та ансамблі: для фп./ Людмила Шукайло; ред. В. Шукайло. – Київ : Мелосвіт: Красовський В. Я., 2017. – 58 с.
53. Шукайло Л. Ф. Фортепіанне тріо, II частина. Вик.: В. Шукайло, Г. Куперман, І. Гайда. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rymIcpec13Q> (дата звернення: 02.05.2022).
54. Шукало Л. Ф. Диптих для двох фортепіано. Вик.: В. Сушанова, В. Бублик. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=drlhceS7iE8&t=2s> (дата звернення: 20.04.2023).
55. Шукало Л. Ф. Диптих для двох фортепіано. Вик.: І. Седюк, О. Копелюк. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xRCroUblcb0> (дата звернення: 17.04.2023).

ДОДАТОК 1

Юлия

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ СССР
МОСКОВСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ
ДВАЖДЫ ОРДЕНА ЛЕНИНА
КОНСЕРВАТОРИЯ им. П. И. ЧАЙКОВСКОГО
Москва, 103871, ул. Гоголя, 19.
Телефоны: 292-00-67, 292-00-30

№ 19 1986 г. № 112 - 31

№ 26

ШУБАЙЛО Валентина Федоровна

ХАРАКТЕРИСТИКА
слушателя факультета
повышения квалификации
Московской консерватории

В.Ф.Шубайло являлась слушателем факультета повышения квалификации с 10/II-1986г. по I/VI-1986г.

Успешно сочетала свое совершенствование как педагог и исполнитель. Занимаясь под руководством профессора Л.Н.Власенко, принимала активное участие в работе класса и деятельности кафедры, присутствовала на экзаменах и зачетах, проявила при этом прекрасные педагогические знания и навыки. В открытом концерте в Большом зале Московской консерватории сыграла большую программу: Кюберт. Экспромты ор.90, Шуман. Вариация на тему "Авось", Ларгетто, Сантастический танец, ор.124, Самфонические этюды. В.Ф.Шубайло продемонстрировала углубленное прочтение авторского текста, тонкое прослушивание музыкальной ткани, владение богатой палитрой оркестральных красок, яркий, масштабный вибризм. На семинаре по марксистско-ленинской эстетике В.Ф.Шубайло представила реферат на тему: "Искусство как общественное явление".

Ректорат Московской консерватории высокомерно оценивает пребывание В.Ф.Шубайло на факультете повышения квалификации.

Проректор *[Signature]* (М.А. Сидорова)
Декан *[Signature]* (Г.В. Краужко)

ДОДАТОК 2

